

Szkolny System Bezpieczeństwa

Wstęp

Szkoła Fundacji Szkolnej (dalej Szkoła) powinna być miejscem przyjaznym i bezpiecznym dla wszystkich uczestników społeczności szkolnej: uczniów, nauczycieli, pracowników niepedagogicznych oraz innych osób przebywających na terenie szkoły. To nie jest tylko wymóg formalny, ale rzeczywisty wyraz troski o dobro całej wspólnoty szkolnej, poczucie bezpieczeństwa i poszanowanie godności osobistej każdego z jej członków. To również nienaganna reputacja Szkoły, jeden z najcenniejszych składników jej majątku, który jest niezbędny do tego aby mogła ona realizować swoją misję w długiej perspektywie czasowej.

Podstawowym celem programu wychowawczego Szkoły jest wychowanie wolnego i myślącego człowieka, który jest świadomy własnych praw jak również odpowiedzialności, potrafi rozumnie z nich korzystać oraz szanuje prawa innych ludzi. Wolność, odpowiedzialność, bezpieczeństwo i poszanowanie godności stanowią fundament programu wychowawczego Szkoły, wychowania dla demokracji. Przed Nauczycielami stoi niezwykle ważne zadanie wprowadzenia Uczniów w ten świat, zapoznanie z prawami jakie im przysługują i co się z nimi wiąże oraz wspieranie i wspomaganie ich rozwoju poprzez tworzenie jak najlepszych warunków do pozytywnej samorealizacji i samodoskonalenia. Realizacji tych zadań sprzyja dobry klimat szkoły, w tym przede wszystkim życzliwe i partnerskie relacje pomiędzy wszystkimi uczestnikami społeczności szkolnej, których podstawą jest dialog i współpraca, i które są nastawione na porozumienie oraz zapewnienie bezpieczeństwa w Szkole. Uczniowie powinni być pod szczególną ochroną ze strony osób dorosłych. Ich poczucie bezpieczeństwa zależy w dużym stopniu od poziomu zaufania do Nauczycieli oraz zaangażowania Nauczycieli w rozwiązywanie konfliktów i ograniczenie przemocy. Dlatego też nikt nie może być obojętny na jakiegokolwiek przejawy agresji i przemocy na terenie Szkoły. Na każdą sytuację kryzysową, nawet z pozoru niegroźną, należy niezwłocznie zareagować. Zapewnienie przyjaznych i bezpiecznych warunków nauki, wychowania i opieki jest jednym z najważniejszych celów Szkoły.

Szkolny System Bezpieczeństwa (w skrócie SSB) powstał w celu skutecznego rozpoznawania, przeciwdziałania oraz zapobiegania wszelkim przejawom agresji i przemocy w Szkole jak również

postępowania w sytuacjach kryzysowych, jako wyraz troski o dobro Uczniów, ich bezpieczeństwo i poszanowanie godności osobistej.

Agresja i przemoc– natura zjawisk

Rozróżnienie przemocy od agresji jest bardzo ważne, bo od tego zależy jakie działania interwencyjne i profilaktyczne podejmie Szkoła.

Agresję definiuje się najczęściej jako świadome i zamierzone działanie mające na celu wyrządzenie komuś szeroko rozumianej szkody fizycznej, psychicznej lub materialnej. Agresja jest incydentalnym zachowaniem wobec osoby o zbliżonych możliwościach fizycznych i psychicznych, która ma zdolność skutecznej obrony. Agresja jest często, choć nie zawsze sposobem wyrażania złości.

Złość jest reakcją emocjonalną, najczęściej powodowaną strachem, która pojawia się gdy napotykaemy na szeroko rozumianą przeszkodę w osiągnięciu ważnego dla nas celu i następuje utrata poczucia kontroli. Na pojawienie się złości nie mamy wpływu, natomiast możemy mieć wpływ na to co robimy, gdy czujemy złość.

Przemoc to wykorzystywanie przewagi liczebnej, fizycznej, psychicznej i o charakterze zaplecza nad drugim człowiekiem. O przemocy mówimy wówczas, gdy osoba lub osoby słabsze (ofiary przemocy) poddane są przez dłuższy czas działaniom krzywdzącym ze strony osoby lub grupy osób silniejszych (sprawcy przemocy).

Przemoc jest procesem, który wyróżnia:

- nierównowaga sił pomiędzy sprawcą a ofiarą, na korzyść sprawcy,
- długofalowy charakter zjawiska,
- cykliczność zachowań, okresy agresji występują na przemian z okresami względnego spokoju,
- występowanie utrwalonych ról sprawcy przemocy, ofiary i świadka. W procesie przemocy osoby te nie zamieniają się między sobą rolami.

Drećzenie (z angielskiego bullying) jest szczególną formą przemocy polegająca na systematycznym, długotrwałym prześladowaniu, upokarzaniu lub wykluczaniu z grupy jednej osoby przez grupę uczniów, którzy świadomie wykorzystują w tym celu swoją przewagę.

Formy agresji i przemocy:

- Fizyczna – bicie, kopanie, plucie, popychanie, szarpanie, wymuszanie pieniędzy, molestowanie seksualne, podstawianie nogi, zabieranie przedmiotów lub niszczenie własności.
- Werbalna (słowna) – dokuczanie, przezywanie, wyśmiewanie, wyszydzanie, obrażanie, ośmieszanie, przeszkadzanie, grożenie, rozpowszechnianie plotek i oszczerstw, pokazywanie nieprzyzwoitych gestów.
- Relacyjna – działania w sferze emocjonalnej, które prowadzą do obniżenia czyjegoś statusu w grupie, wykluczenia z grupy, izolowania, pomijania, nieodzywania się itp.
- Cyfrowa tzw. cyberprzemoc – obraźliwe lub nieprzyjemne SMS-y, E-maile lub wpisy na portalach społecznościowych, agresywne ataki na czacie lub w ramach grupy dyskusyjnej, podszywanie się pod ofiarę (kradzież tożsamości), upublicznianie tajemnic, śledzenie, nękanie oraz prowokowanie do pewnych zachowań i dokumentowanie ich za pomocą zdjęć lub filmów upowszechnianych następnie w Internecie.
- Agresja i przemoc mogą być stosowane bezpośrednio, gdy uczniowie sami są ich sprawcami lub pośrednio gdy nakłaniają do tego innych.

Wyżej wymienione zachowania mają charakter przykładowy i nie wyczerpują całego zakresu zachowań, które mogą wystąpić.

Ofiary przemocy szkolnej – czynniki ryzyka, które mogą spowodować, że dziecko stanie się ofiarą przemocy szkolnej:

- Brak pewności siebie, nieśmiałość, niezaradność, wysoki poziom lęku. Należy jednak pamiętać, że zachowanie ofiary zmienia się w procesie przemocy i nigdy nie wiemy, czy te cechy są przyczyną czy skutkiem długotrwałego pozostawania ucznia w roli ofiary.

- Trudności w nawiązywaniu kontaktów z rówieśnikami i w związku z tym mniejsze wsparcie społeczne,
- Luźne relacje rodziców ucznia ze szkołą, zmniejszające prawdopodobieństwo interwencji z ich strony.
- W przypadku chłopców, niska sprawność fizyczna.

Jak rozpoznać ofiarę przemocy szkolnej – prof. Dan Olweus, światowej sławy szwedzki psycholog, który od blisko 50 lat zajmuje się przemocą szkolną, podaje wskazówki pozwalające rozpoznać ofiarę przemocy szkolnej. Według niego dziecko dotknięte przemocą:

- Jest często wyśmiewane, ośmieszane, poniżane, zastraszane, popychane, zmuszane do wykonywania poleceń kolegów, często też ma nieprzyjemne przezwisko,
- Może szukać swoich rzeczy, które często są chowane, rozrzucone albo niszczone,
- Ma wyraźne ślady fizyczne: zadrapania, sińce, także podarte lub zniszczone ubrania,
- Często płacze lub wygląda na osobę smutną, nieszczęśliwą,
- Może przejawiać nieoczekiwane zmiany nastroju, od smutku do irytacji lub nagłych wybuchów złości,
- Jest izolowane, niezapraszane do wspólnych działań, w czasie podziału na grupy zostaje samo, jako ostatnie wybierane jest do grupy,
- Ma problem z głośnym wypowiedaniem się na lekcji,
- Traci zainteresowanie nauką, pogarszają się jego stopnie,
- Spóźnia się do szkoły lub zaczyna chodzić i wracać z niej dziwną, okrężną trasą albo zaczyna unikać szkoły, wagaruje,
- Przerwy spędza samo lub stara się trzymać w pobliżu nauczyciela,
- Nie bierze udziału w imprezach i wyjazdach klasowych lub trzyma się podczas nich blisko dorosłych,
- Nie ma kolegów, nikt nie przychodzi do jego domu i ono samo też nikogo nie odwiedza,
- Skarży się na częste bóle głowy, brzucha, ma kłopoty ze snem, krzyczy lub płacze w nocy,
- Domaga się od rodziców dodatkowych pieniędzy.

Ofiary prowokujące są to osoby nadpobudliwe lub impulsywne, które cechuje wysoki poziom agresji reaktywnej; dają się łatwo prowokować do wybuchu gniewu, na zaczepki reagują frustracją, złością lub agresją. Same również zaczepiają swoich prześladowców i mogą systematycznie stosować agresję wobec innych, zwłaszcza młodszych uczniów. Agresja ta jest powodowana chęcią zemsty, wyładowaniem emocji. Dzieci te często nie przestrzegają pewnych norm

społecznych przez co swoim zachowaniem irytują również nauczycieli, którzy skłonni są uważać ich raczej za agresorów niż ofiary przemocy. Takie dzieci są najczęściej odrzucane przez rówieśników.

W początkowej fazie procesu przemocy ofiara próbuje:

- Bronić się poprzez uleganie sprawcom, wykonywanie ich poleceń, odrabianie za nich lekcji, przynoszenie dla nich żądanych rzeczy lub zaprzyjaźnić,
- Zaprzyjaźnić się z osobami, które jej dokuczają, bagatelizuje to co ją spotyka, często sprawia wrażenie, że nie przeszkadza jej wyśmiewanie czy przezwiska.

W sytuacji gdy uległa postawa nie pomaga, ofiara przemocy powoli wchodzi w rolę kozła ofiarnego. Pierwszym niepokojącym objawem może być samotność ucznia podczas lekcji, w ławce siedzi sam, nie bierze udziału w zabawach rówieśników. Z czasem zaczyna unikać trudnych dla niego sytuacji, opuszcza lekcje lub udaje chorobę, odmawia chodzenia do szkoły, wychodzenia z domu albo żąda zmiany szkoły. W skrajnych sytuacjach dzieci uciekają z domu lub podejmują próby samobójcze.

Ofiary przemocy przeżywają dotkliwie poczucie poniżenia i upokorzenie, lęk, rozpacz i smutek. Wstydzą się tego, co je spotkało i czują się winne, że nie potrafią sobie poradzić. Jednocześnie czują złość i żal, a nawet nienawiść do sprawców, a także świadków, którzy nie reagują i nie pomagają im. W szkole emocje te wpływają negatywnie na koncentrację i w rezultacie na wyniki w nauce.

W początkowej fazie procesu przemocy ofiara próbuje się bronić poprzez uleganie sprawcom, wykonywanie ich poleceń, odrabianie za nich lekcji, dla nich żądanych rzeczy.

Sprawcy przemocy nie działają sprowokowani lub w przyпіływie emocji, a z premedytacją. Sami planują i inicjują działania agresywne, a ich głównym celem jest nie tyle samo cierpienie ofiary, co satysfakcja z panowania nad nią i podporządkowania jej sobie. Sprawcy wiedzą, że stosując przemoc i tworząc atmosferę zastraszenia mogą zdobyć kontrolę nad otoczeniem i znaczącą pozycję w grupie rówieśniczej.

Sprawcy przemocy, podobnie jak jej ofiary, przeżywają silne i skrajne emocje. Z jednej strony czują do ofiary złość i pogardę dla jej słabości i bezradności, a z drugiej są dumni i zadowoleni z siebie. Nie rozumieją swoich zachowań ani procesu, w którym biorą udział. Dla sprawców przemocy negatywną konsekwencją ich zachowań jest utrwalanie się agresywnych zachowań na

przyszłość, obniżanie poczucia odpowiedzialności za własne działania , skłonność do zachowań aspołecznych, łatwe wchodzenie w konflikty z prawem.

Według Dana Olweusa sprawcy przemocy zazwyczaj:

- Są starsi, silniejsi lub bardziej sprawni fizycznie od swoich ofiar,
- Są aktywni i energiczni, starają się dominować nad otoczeniem próbują podporządkować sobie innych,
- Są impulsywni, łatwo wpadają w gniew, często są napięci lub sfrustrowani,
- Nie przestrzegają norm i reguł,
- Często wpadają w tzw. Złe towarzystwo, dość wcześnie zaczynają pić alkohol, popełniają kradzieże i wchodzą w konflikt z prawem,
- Często się buntują, występują przeciw dorosłym, chociaż mogą też bać się silniejszych od siebie,
- Mają opinię twardych, nie przejawiają wstydu, poczucia winy i empatii wobec innych,
- Są raczej pewni i zadowoleni z siebie,
- Im są starsi, tym bardziej mają negatywny stosunek do szkoły i tym gorsze oceny,
- Zazwyczaj mają grupę osób, wśród których cieszą się popularnością.

Świadkowie przemocy są również uwikłani w toczący się proces przemocy i na swój sposób biorą w nim udział wspierając napastników lub czynnie broniąc ofiary lub jako obserwatorzy czerpiąc radość z obserwowania przemocy lub współczując ofierze. W związku z tym nie do końca są bezstronni i mają ograniczone możliwości obiektywnej oceny sytuacji.

Świadek przemocy przeżywa wiele sprzecznych uczuć i emocji. Z jednej strony współczuje ofierze i czuje złość do sprawcy, z drugiej strony zachowanie ofiary irytuje go, a do sprawcy czuje coś w rodzaju podziwu. Jeżeli świadek przemocy wcześniej reagował na dokuczanie i jego działania nie przyniosły efektu, może odczuwać bezradność, bezsilność, poczucie winy, a ponadto lęk przed sprawcą, żeby nie zostać jego ofiarą.

Konsekwencje przemocy ponoszą wszyscy uczestnicy tego procesu. Długotrwałe pozostawanie w kręgu destrukcyjnego oddziaływania przemocy wiąże się z przeżywaniem silnych i trudnych emocji, które mają wpływ na sposób myślenia o sobie ofiar, świadków i sprawców oraz na ich relacje z otoczeniem, co jest na tyle groźne, że pozostawia na długo wiele skutków.

System wartości i norm obowiązujących w Szkole

Szkoła stawia sobie za cel stworzenie wspólnoty obejmującej wszystkich nauczycieli, uczniów, ich rodziców oraz pracowników niepedagogicznych, która będzie funkcjonowała w oparciu o jasny i przejrzysty system wartości i norm. Aby to się powiodło wszyscy członkowie wspólnoty szkolnej powinni nie tylko znać i rozumieć przyjęte przez Szkołę wartości, ale i utożsamiać się z nimi.

Szkoła dokonała wyboru podstawowych wartości, które uznała za szczególnie ważne z punktu widzenia realizacji jej strategicznych celów, i w oparciu o które chce działać. Wartości te opisane są w Statucie Szkoły i w Regulaminie Ucznia. Nie jest to jednak katalog zamknięty ani niezmienny. We współczesnym świecie również wartości podlegają ciągłym i dynamicznym zmianom, a to oznacza, że niektóre z nich mogą być modyfikowane pod wpływem zmian w otoczeniu Szkoły lub wyzwań zewnętrznych.

Z inicjatywą wprowadzenia w Szkole nowych wartości może wystąpić każdy członek wspólnoty szkolnej (nauczyciel, uczeń, rodzic, pracownik niepedagogiczny) przedstawiając umotywowany wniosek dyrektorowi Szkoły. Przyjęte przez Szkołę wartości i normy wyznaczają każdy aspekt funkcjonowania Szkoły, tworzą jej kulturę stanowiąc oparcie dla pracy wychowawczej nauczyciela, zachowań ucznia, podejmowanych decyzji, dokonywanych wyborów. Najlepszym sposobem przekazywania wartości jest dobry przykład. Dorośli powinni przestrzegać tych samych wartości, które propagują wśród uczniów. Słowo nabiera znaczenia dopiero wówczas gdy jest powiązane z doświadczeniem.

Katalog podstawowych wartości

Zdrowie i życie uczniów, nauczycieli i pozostałych pracowników Szkoły jako wartości najwyższe podlegają szczególnej ochronie, a każda z ww. grup ma prawo do bezpiecznych i przyjaznych warunków nauki i pracy. Szkoła dokłada należytej staranności aby to prawo zagwarantować. Jednocześnie propaguje zdrowy styl życia i bycia, wolny od alkoholu, papierosów, dopalaczy, narkotyków, uzależnień od Internetu, wypełniony aktywnością fizyczną.

Bezpieczeństwo Bezpieczna Szkoła jest wolna od agresji i przemocy, panuje w niej dobry klimat sprzyjający uczeniu się. Szkoła spełnia wszystkie normy i obowiązki nałożone na nią przez prawo oraz dokłada wszelkiej staranności, aby zapewnić uczniom w czasie kiedy przebywają w szkole odpowiednie warunki nie tylko do nauki ale i do normalnego życia, wolnego od stresów i zapewniającego poczucie bezpieczeństwa (fizycznego, emocjonalnego i materialnego).

Szkoła posiada system przeciwdziałania agresji i przemocy. Jego zasady obowiązują wszystkich uczestników społeczności szkolnej, w tym uczniów, nauczycieli, pracowników niepedagogicznych oraz inne osoby przebywające na terenie Szkoły. Niezwłocznie reaguje na każdy przejaw agresji i przemocy oraz podejmuje środki zapobiegawcze, w tym m.in. organizując zajęcia profilaktyczne. Szkoła zapewnia również długofalową pomoc ofiarom przemocy, świadkom przemocy i sprawcom przemocy.

Podmiotowość Szkoła respektuje podmiotowość ucznia i nauczyciela w procesie wychowania jako sytuację dwupodmiotową. Podmiotowe traktowanie uczniów przez nauczyciela polega na postrzeganiu każdego ucznia jako jednostki autonomicznej, która bez względu na wpływy i uwarunkowania zewnętrzne ma prawo do własnej odpowiedzialności za własne postępowanie, a więc także prawo do samodzielnego kształtowania swego losu. Należy liczyć się z jego godnością, okazywać mu szacunek i serdeczność, uwzględniać najbardziej podstawowe jego potrzeby i udzielać mu niezbędnej pomocy.

Godność osobista Relacje interpersonalne wewnątrz Szkoły i z otoczeniem zewnętrznym kształtowane są - w każdym przypadku - z poszanowaniem godności osobistej. Tylko w przyjaznych warunkach opartych na partnerstwie, szacunku i dialogu można w pełni wykorzystać posiadany potencjał i osiągnąć porozumienie. Szkoła promuje otwartość komunikowania zdarzeń i sytuacji, które są niewłaściwe lub też powodują naruszenie godności osobistej. Zabrania się prowadzenia działań odwetowych w stosunku do osób, które - w dobrej wierze - przekazały informacje o niewłaściwym zachowaniu, naruszającym godność osobistą ucznia, nauczyciela, pracownika niepedagogicznego lub innej osoby przebywającej na terenie Szkoły lub spoza Szkoły.

Samorealizacja Szkoła uznaje każdego ucznia za jednostkę w pełni autonomiczną, która ma prawo do wewnętrznej samorealizacji i odpowiedzialności za swoje postępowanie, w tym również prawo do - w miarę samodzielnego - kształtowania własnego losu. Wyrażamy w ten sposób szacunek dla jego godności osobistej i wolności oraz honorujemy jego potrzeby fizyczne i psychiczne, w tym przede wszystkim potrzebę bezpieczeństwa, uznania, szacunku i samorealizacji.

Przestrzeganie prawa powszechnie obowiązującego i prawa wewnętrznego jak również obowiązujących norm postępowania i wartości dotyczy wszystkich członków społeczności szkolnej, zarówno uczniów jak i nauczycieli, rodziców, personel szkolny oraz kadrę zarządzającą.

Uczciwość – We wszystkich swoich działaniach Szkoła kieruje się niezłomną uczciwością, dotrzymuje zawartych umów, postępuje zgodnie z przepisami prawa, wywiązuje się ze swoich zobowiązań, rzetelnie przedstawia sytuację. W kontaktach z rodzicami, nauczycielami i pozostałymi pracownikami niepedagogicznymi - nawet w drobnych sprawach - przekazujemy wyłącznie prawdziwe informacje, nie składamy obietnic bez pokrycia, nie zrzucamy winy na innych, przyjmujemy odpowiedzialność za własne słowa i czyny, a powstałe błędy niezwłocznie naprawiamy.

Szacunek – Relacje wewnątrz społeczności szkolnej i z otoczeniem zewnętrznym opieramy na wzajemnym szacunku i tolerancji dla odmienności, nie dla zła. Przestrzegamy ustalonych terminów i punktualności oraz ogólnie przyjętych form grzeczności w bezpośrednich kontaktach i w korespondencji.

Odpowiedzialność – Każdy członek wspólnoty szkolnej pełni w niej czytelną i jasno określoną rolę i powinien być świadomy stojących przed nim zadań, uprawnień i odpowiedzialności. Jednocześnie – pamiętając o reputacji Szkoły jako ważnego składnika jej aktywów – nikt nie może być obojętny na niedoskonałości i błędy, które inni popełniają. W takiej sytuacji, w pierwszej kolejności dążymy do bezpośredniego wyjaśnienia sprawy, zwracając uwagę w atmosferze koleżeńskiej i życzliwości.

Porozumienie i dialog – W przypadku wystąpienia sytuacji konfliktowych zawsze stawiamy na poszukiwanie optymalnych rozwiązań, porozumienie i dialog. W sposób spokojny i taktowny informujemy o zaistniałych problemach, konsekwencjach określonego działania lub zachowania, przekazujemy słowa krytyki koncentrując się na sytuacji, a nie na osobie, z którą rozmawiamy. Krytyka ma zapobiegać powstawaniu podobnych problemów w przyszłości i służyć poprawie współpracy. Niedopuszczalne jest podnoszenie głosu czy używanie słów powszechnie uznawanych za obraźliwe lub wulgarne.

Działania interwencyjne na zachowania agresywne – doraźne

Na zachowania agresywne reagujemy (nie na osoby tylko na zachowania):

- Zawsze !
- Stanowczo !
- Dprowadzamy do deeskalacji !

Reakcja doraźna ma charakter szybkiej interwencji na wydarzenia, które rozgrywają się często na korytarzu, na boisku lub w szatni, których świadkiem jest nauczyciel. Tę interwencję obserwuje wiele osób i w związku z tym dobrze by miała przemyślany i podobny przebieg w wykonaniu różnych osób oraz była oparta na kilku podstawowych zasadach:

1. Obserwuj i reaguj !
2. Działaj bez agresji !
3. Bądź stanowczy i zdecydowany !
4. Mów krótko i zrozumiale !

Schemat postępowania w reakcji doraźnej

- Przerwywamy zachowanie agresywne, mówimy stop, a w razie potrzeby rozdzielamy uczniów,
- Oceniamy sytuację – mówimy o faktach, nie oceniamy np. bijesz go, to go boli,
- Przypominamy zasady, umawialiśmy się , że..., Łamiesz zasadę !
- Wyrażamy swoje zdanie, np. nie podoba mi się, że tak robisz, nie pozwalam na to,
- Zapowiadamy konsekwencje i realizujemy je np. powiadomię o tym rodziców !
- Pozostajemy w kontakcie, aż sytuacja ulegnie deeskalacji, mówimy czego oczekujemy lub co uczniowie mają teraz zrobić np. chciałabym, żebyś przestał go popychać,
- W razie potrzeby uniemożliwiamy dalszy kontakt między uczniami
- Upewniamy się , czy uczniowie wykonali polecenie.

Jak odróżnić zachowania agresywne od zwykłych przepychanek, bójki na żarty - Wskazówki.

- Bójki na żarty zazwyczaj nie gromadzą widzów, podczas gdy prawdziwe odbywają się w obecności tłumu kibiców,
- Uczniowie biorący udział w bojkach na żarty często śmieją się, w przeciwieństwie do prawdziwych bójek,
- W bójkach dla zabawy bierze udział na ogół większa liczba dzieci, które w dodatku często zmieniają swoje miejsca i role,
- Po zakończeniu bójek na żarty uczniowie dalej bawią się ze sobą, nie obrażają się i nie odchodzą od siebie.
- Nie mamy informacji, że wcześniej któreś z dzieci zachowywało się agresywnie.

Działania interwencyjne w przypadku przemocy – długofalowe

Postępowanie długofalowe w procesie przemocy zawiera w sobie elementy naprawcze i utrwalania korzystnych zmian. Dla skuteczności tego procesu trzeba nim objąć wszystkich jego uczestników; ofiary, sprawcy, świadkowie, rodzice.

W zaawansowanym stadium przemocy wśród starszych uczniów należy wziąć pod uwagę takie działania jak:

- Pomoc terapeutyczna dla ofiar,
- Pomoc terapeutyczna dla sprawcy, co najmniej trening w zakresie zmiany i korekcji zachowań agresywnych,
- Zorientowanie się w sytuacji rodzinnej i życiowej ofiary i sprawcy, szczególnie w kontekście ewentualnego procesu przemocy domowej i uwzględnienie tej sytuacji przy planowaniu dalszej pomocy,
- Weryfikacja norm obowiązujących w grupie, w której doszło do przemocy i ponowne ich ustanowienie w procesie dłuższej pracy grupowej.

Działania interwencyjne powinny być logicznie zorganizowane i muszą wynikać z wcześniej ustalonych norm i procedur postępowania, których świadomi są uczestnicy życia szkolnego.

Cel główny działań interwencyjnych to zakończenie dręczenia i uzyskanie wsparcia dla ofiary.

Porządek działań interwencyjnych:

- Rozmowa z ofiarą dokuczania – wyjaśnienie sytuacji, okazanie wsparcia, zapewnienie, że będzie cały czas informowana o kolejnych działaniach, uzgodnienie czasu następnego spotkania.
- Rozmowa z rodzicami ofiary – zawiadomienie ich o problemie i działaniach podejmowanych przez Szkołę, ustalenie zakresu i rodzaju uczestnictwa rodziców w rozwiązaniu problemu,
- Indywidualne rozmowy z każdym ze sprawców – skonfrontowanie sprawcy z sytuacją, znalezienie rozwiązań,
- Rozmowa z rodzicami sprawców – poinformowanie o sytuacji i podjętych działaniach, uzyskanie ich poparcia dla czynności podejmowanych przez Szkołę.
- Kolejne rozmowy z ofiarą – wsparcie ze strony osoby dorosłej, uzyskanie dodatkowych informacji przydatnych w rozwiązaniu problemu, planowanie reagowania na podobne sytuacje,

- Rozmowy z grupą sprawców – szczegółowa analiza sytuacji, zaangażowanie uczniów we wspólne rozwiązywanie problemu, ostrzeżenie przed włączaniem się w kolejne przypadki bullying, monitorowanie sytuacji.
- Ewentualne spotkanie obu stron – sprawcy lub sprawców z ofiarą, przeprowadzone za zgodą ofiary, omówienie zaistniałej sytuacji i stworzenie planu działania.

Kolejność tego porządku powinna być dostosowana do konkretnego przypadku. Nauczyciel powinien wziąć pod uwagę również inne działania:

- Kontynuowanie indywidualnych rozmów ze sprawcami. Jeżeli nie podejmą prób zmiany zachowania wyciągnięcie konsekwencji i pociągnięcie do odpowiedzialności.
- Indywidualne rozmowy ze świadkami w celu zmobilizowania ich do pomocy ofierze.
- Spotkanie z klasą – przekazanie uczniom wiedzy i dyskusja na temat bullyingu, zaplanowanie reakcji klasy na wypadek kolejnych problemów, a jeśli wystąpią, zaangażowanie uczniów w działania interwencyjne i prewencyjne.

Postępowanie wobec ofiar agresji

Ofiara agresji potrzebuje naprawienia szkody i zadbania o nienaruszalność granic na przyszłość, czasem również, odreagowania trudnych emocji poprzez opowiedzenie komuś o tym co ją spotkało, i zainteresowanie ze strony dorosłego.

Postępowanie wobec ofiar przemocy

Ofiary przemocy przeżywają lęk, rozpacz, wstyd, bezradność ale też złość i wściekłość. Zdarzenia, które się wydarzyły, sprawiają że tracą zaufanie do otoczenia, obwiniają siebie, a ich poczucie własnej wartości dramatycznie spada. Mają potrzebę odreagowania trudnych emocji, oczekują wsparcia, akceptacji i zrozumienia ze strony dorosłych i rówieśników. Ich poczucie własnej wartości trzeba odbudować. Potrzebują i chcą się nauczyć radzenia sobie w kontaktach z innymi na wypadek dokuczania czy ataków rówieśników.

Nauczyciel powinien przeprowadzić indywidualną rozmowę z ofiarą przemocy wg następującego scenariusza:

- Pozwolić uczniowi opowiedzieć o tym co go spotkało,
- Nie oceniać ucznia, okazać zrozumienie dla jego uczuć i zachowań,
- Docenić dotychczasowe sposoby radzenia sobie.
- Poinformować o działaniach, jakie zamierza podjąć,
- Ustalić z uczniem dalsze kroki prowadzące do rozwiązania problemu.

Aby ułatwić uczniowi powrót do grupy, nauczyciel powinien:

- Poznać sytuację w klasie, sprawdzić czy może liczyć na choćby kilka osób, które pomogą mu stworzyć dla pokrzywdzonego dziecka bezpieczne otoczenie,
- Poszukać atrakcyjnej grupy poza klasą np. w kole zainteresowań, jeśli w klasie brak uczniów odgrywających pozytywną rolę.
- Stworzyć sytuację, w której ofiary przemocy będą mogły współpracować z innymi uczniami w realizacji interesującego zadania, które mogłoby zakończyć się sukcesem.
- Pozwolić ofiarom przemocy na zademonstrowanie rówieśnikom efektów ich wspólnej pracy i sam je docenić.

Postępowanie wobec agresorów i sprawców przemocy

zaczyna się od powstrzymania ich agresywnych zachowań.

Jeżeli uczeń nie zdaje sobie sprawy, że zachował się agresywnie i nie bierze odpowiedzialności za zdarzenie lub kiedy jego agresywne zachowania często się powtarzają, nauczyciel może przeprowadzić z nim dłuższą rozmowę, z zachowaniem następujących reguł !

- Powstrzymuje się od obwiniania, zawstydzania, grożenia i potępienia sprawcy.
- Wyjaśnia sprawcy powody rozmowy, mówiąc o faktach i jego konkretnych zachowaniach,
- Pozwala sprawcy opowiedzieć o jego sytuacji i musi go wysłuchać,
- Mówi sprawcy jakie złamał normy i zasady oraz kto i jaką szkodę poniósł w związku z jego zachowaniem,
- Informuje sprawcę, jakie poniesie konsekwencje, a które powinny być powiązane z wyrządzoną przez niego szkodą i zmierzać do jej naprawienia. Sposób naprawienia szkody może być ustalony wspólnie z pokrzywdzonym.
- Mówi sprawcy o dalszych krokach, jakie zamierza podjąć.
- Podpisuje ze sprawcą kontrakt określający jego zobowiązania oraz konsekwencje, jakie poniesie w razie niedotrzymania zawartej umowy.

Agresor potrzebuje fachowej pomocy np. w formie grupy edukacyjnej, grupy terapeutycznej lub poprzez włączanie go w działania na rzecz ograniczania przemocy.

W długofalowym postępowaniu z agresorem trzeba uwzględnić jego potrzeby, zaspokojenie których może doprowadzić do osiągnięcia powodzenia w działaniach naprawczych. Musi

uświadomić sobie jak istotne są wartości, norm i zasady obowiązujące w społeczności szkolnej oraz przyswoić umiejętności społeczne.

Postępowanie wobec świadków agresji i przemocy

Świadek – zwłaszcza świadek przemocy – musi przede wszystkim odreagować i uporządkować swoje emocje. Potrzebuje usystematyzowanej wiedzy na temat agresji i przemocy, aby lepiej zrozumieć sytuację, w której brał udział oraz swoje zachowanie.

Rola nauczyciela polega na tym, iż:

- Pozwala mu wyrazić jego uczucia i opinie,
- Nie obwinia go o nie udzielenie pomocy ofierze,
- Rozmawia z nim na temat zjawisk agresji i przemocy.
- Przypomina mu normy i zasady reagowania na przemoc, lub jeśli takich nie było, ustala je wspólnie ze świadkiem.
- Ustala ze świadkiem dalsze działania i zasady współpracy w podobnych sprawach.

Postępowanie wobec rodziców ofiar i sprawców

Rodzice dzieci, które stały się ofiarami agresji i przemocy, przeżywają wiele sprzecznych emocji; odczuwają przykrość, złość na sprawcę, pretensje do szkoły i nauczycieli, którzy według nich nie zapobiegli temu co się stało. Często też mają pretensje do dziecka, o to, że nie poradziło sobie z prześladowaniem czy dokuczaniem. Martwią się, żeby sytuacja się nie powtórzyła. Z tych powodów zazwyczaj nie są w stanie pomóc dziecku ani podjąć innych racjonalnych działań.

W rozmowie z rodzicami prześladowanego ucznia nauczyciel powinien:

- Poinformować o sytuacji,
- Docenić fakt przybycia i chęci rozmowy,
- Pozwolić na wyrażenie uczuć i spróbować je zrozumieć,
- Nie obwiniać o brak działania i zbyt późne zgłaszanie sprawy,
- Poinformować o obowiązujących szkolnych procedurach,
- Zaproponować rozwiązanie i uzgodnić działania jakie zamierza podjąć.
- Udzielić informacji o możliwości uzyskania specjalistycznej pomocy.

Postępowanie wobec rodziców sprawcy agresji i przemocy

Rodzice dzieci, które dopuściły się agresji i przemocy są zazwyczaj sfrustrowani i zdenerwowani, trudno im uwierzyć w to co się stało, stąd często zaprzeczają lub obwinia innych bądź szkołę.

Na rozmowę nauczyciela z rodzicami sprawcy agresji i przemocy powinny składać się:

- Informacja o przyczynach zaproszenia rodziców,
- Wymiana informacji o sytuacji dziecka,
- Ustalenie dalszego postępowania, zmierzającego do wspólnego sformułowania propozycji kontraktu dla dziecka, który określa:
  - Stawiane dziecku cele np. ma zaprzestać wymuszania pieniędzy
  - Utracone przywileje w domu i w szkole w związku z tym, co dziecko zrobiło, i czas na jaki je traci,
  - Zachowania podlegające kontroli domu i w szkole np. pory powrotu do domu, obecność na lekcjach, spóźnienia.
  - Szczególne zasady zachowania, jakich dziecko ma przestrzegać,
  - Konsekwencje ponoszone w przypadku złamania przez dziecko ustalonych zasad i umów.
  - Zasady współpracy rodziców i szkoły.

Działania profilaktyczne

Celem działań profilaktycznych jest zapobieganie zachowaniom agresywnym, ich eskalacji i przeradzaniu w proces przemocy. Są to działania uniwersalne o charakterze długofalowym, skierowane do wszystkich uczestników życia szkolnego.

Tworzenie pozytywnego klimatu szkoły

Klimat szkoły (dobra atmosfera) ma wpływ zarówno na zachowanie uczniów jak i na wyniki nauczania. Na klimat szkoły składają się nie tylko relacje pomiędzy samymi uczniami ale również pomiędzy nauczycielami i uczniami. Znaczący wpływ na atmosferę Szkoły mają też właściwości procesu edukacyjno – wychowawczego, w tym sprawiedliwe ocenianie, jasne, czytelne, sprawiedliwe normy, przyjazny osobisty nadzór nauczycieli nad uczniami, oraz warunki lokalowe, estetyka otoczenia i sprawna organizacja życia szkolnego.

Nauczyciel, w ramach nadzoru sprawowanego nad zachowaniem, powinien sprawiedliwie i bez agresji traktować wszystkich uczniów, nawet wówczas gdy łamią szkolne normy. Podstawową zasadą postępowania nauczycieli na agresję ucznia powinno być reagowanie, ale bez okazywania agresji, towarzyszenie uczniowi, kiedy przeżywa trudne chwile, dawanie mu prawa do złości oraz

konstruktywna pomoc w odreagowaniu złości. To wszystko decyduje o codziennym poczuciu bezpieczeństwa uczniów, w efekcie pozytywnym klimacie Szkoły. Duże wsparcie ze strony nauczyciela jest czynnikiem chroniącym przed nadużywaniem alkoholu i innych używek, natomiast duże wsparcie ze strony innych uczniów zmniejsza ryzyko bycia ofiarą przemocy.

Diagnoza sytuacji szkolnej

Dobrym sposobem diagnozowania sytuacji szkolnej pod kątem występowania zjawisk agresji i przemocy jest prawidłowo prowadzona obserwacja, której skuteczność zależy od posiadania dużej wiedzy na temat tych zachowań.

Diagnoza powinna dotyczyć wielu aspektów sytuacji szkolnej:

- Wiedzy na temat zjawisk agresji i przemocy, najczęściej występujących form agresji i przemocy w Szkole, miejsc w których do nich dochodzi, portretów ofiary i sprawcy.
- Zasobów grona nauczycielskiego, praktycznych umiejętności wychowawczych nauczycieli, relacji między nimi oraz poziomu integracji grona nauczycielskiego.
- Aktualnie wykorzystywanych sposobów rozwiązywania problemów, istniejących procedur i norm oraz ich faktycznej znajomości i stosowania.

Działania integrujące zespoły klasowe

Zaplanowane i przemyślane działania integrujące nową grupę i wprowadzające jasno określone reguły i procedury postępowania, zmniejszają ryzyko objęcia kontroli w klasie przez negatywnych liderów, którzy mogą stać się sprawcami przemocy. Zapobiegawczo działa odpowiednia organizacja pracy w klasie oraz jak najszybsze wprowadzenie uporządkowanej struktury życia szkolnego i konstruktywnych norm.

Szczególne znaczenie ma początkowy okres nauki i sposób poprowadzenia pierwszych zajęć, na co składają się: przywitanie każdego ucznia przez nauczyciela w drzwiach klasy, wskazanie mu miejsca w ławce, a także usystematyzowany i jasny przebieg lekcji, uwzględniający podsumowanie każdego dnia. Uczniowie powinni odczuć silną przywódczą pozycję nauczyciela, co nie oznacza zbudowania tych relacji na strachu i przemocy.

Nauczyciel o silnej pozycji:

- Jasno określa zasady pracy i wymagania wobec ucznia,
- Prowadzi lekcje w sposób zrozumiały i uporządkowany,

- Szanuje ucznia i udziela mu indywidualnego wsparcia,
- Sprawuje kontrolę nad sytuacją w klasie, kontroluje przebieg lekcji i skutecznie interweniuje w razie zachowań naruszających normy.

Edukacja profilaktyczna dotycząca zjawisk agresji i przemocy

Głównym celem zajęć profilaktycznych jest zdobycie przez wszystkich uczestników życia szkolnego podstawowej wiedzy na temat agresji i przemocy, która pozwoli zrozumieć istotę tego problemu. W pierwszej kolejności powinni być edukowani nauczyciele jako ci, którzy mogą pomóc uczniom. Nauczyciel może korzystać z:

- Profesjonalnych szkoleń w zakresie systemowego rozwiązywania problemów agresji i przemocy,
- Szkoleń dotyczących prowadzenia edukacji profilaktycznej uczniów,
- Grupy wsparcia merytorycznego i emocjonalnego dla nauczycieli,
- Zespołów nauczycieli powołanych do różnych zadań, które mogą stać się platformą wymiany informacji i doświadczeń albo przyjęcia wspólnego sposobu działania w stosunku do uczniów,
- Indywidualnych konsultacji z pedagogiem lub psychologiem szkolnym.

Edukacja dotycząca agresji i przemocy potrzebna jest też uczniom. Na zajęciach psychoprofilaktycznych uczniowie mogą zdobyć wiedzę na temat agresji i przemocy, uświadomić sobie jakie skutki powoduje i nauczyć się lepszego rozumienia uczuć innych osób. Mogą też ćwiczyć ważne umiejętności psychologiczne i społeczne dotyczące rozwiązywania konfliktów, kontrolowania swojej złości, obrony siebie i innych w razie przemocy.

Z edukacji profilaktycznej nie są wyłączeni rodzice.

System norm i zasad w szkole i w klasie

Jedną z podstawowych metod radzenia sobie z agresją i przemocą w Szkole jest stworzenie środowiska wychowawczego przewidywalnego dla uczniów, określającego jasne normy i zasady, a także konsekwencje wynikające z ich łamania.

Uczniowie powinni mieć wpływ na tworzenie zasad obowiązujących w szkole, wówczas poczują się ich właścicielami i staną się bardziej odpowiedzialni za ich przestrzeganie. Skuteczność wypracowanych w szkole zasad zależy również od tego czy będą one na co dzień obecne w życiu

Szkoły. Oprócz ogólnoszkolnych norm warto ustalić normy i zasady na poziomie poszczególnych klas.

Na etapie ustalania norm uczniowie zdobywają wiele pożytecznych umiejętności interpersonalnych, uczą się negocjowania, słuchania innych, obrony własnego zdania itp. Ustalenie, a potem przestrzeganie norm ma głębokie konsekwencje psychologiczne, gdyż sprzyja internalizacji przyjętych zasad. Mają sposobność doświadczyć pożytku płynącego z kierowania się nimi w życiu grupowym.

System konsekwencji i nagród

Konsekwencje są bezpośrednio związane z zachowaniem ucznia, uczą odpowiedzialności, wskazują i stymulują właściwe zachowania. Ich edukacyjna rola polega na wychowaniu dzieci i młodzieży oraz przygotowaniu ich do życia bez agresji i przemocy.

Konsekwencje naturalne są bezpośrednim skutkiem zachowania ucznia. Interwencja nauczyciela nie jest tu potrzebna, może on jedynie pozwolić uczniowi na ich doświadczanie, ewentualnie wskazać ich związek z niewłaściwym zachowaniem. Np. Nie możesz wejść do Sali gimnastycznej ponieważ nie przyniosłeś odpowiednich butów. Koniecznym warunkiem skuteczności konsekwencji naturalnych jest niezmiennie postępowanie nauczycieli.

Konsekwencje logiczne zapewniają respektowanie praw, wzajemny szacunek i poczucie sprawiedliwości, a ich celem jest doświadczenie przez ucznia odpowiedzialności za to, co zrobił, jakie normy i zasady zostały złamane i kto i jaka poniósł szkodę.

Rodzaje konsekwencji logicznych:

- Uznanie swojej odpowiedzialności i przeproszenie lub zadośćuczynienie np. zrobienie czegoś dla pokrzywdzonego.
- Naprawienie szkody lub zminimalizowanie skutków swojego zachowania.
- Pozytywne działania na rzecz Szkoły lub społeczności szkolnej np. sprzątanie, naprawa sprzętu itp.
- Odebranie przywilejów,
- Działania służące zrozumieniu przez ucznia jego zachowania i skutków tego zachowania np. zapoznanie się z obowiązującymi zasadami lub ich utrwalanie, przygotowywanie gazetki, zajęć na godzinę wychowawczą.
- Skorzystanie przez ucznia z odpowiednich form edukacji i pomocy np. w grupie edukacyjnej.

Konsekwencje regulaminowe wynikają z ustalonych na poziomie szkoły konsekwencji i procedur dyscyplinarnych, obowiązujących w przypadku agresji i innych niewłaściwych zachowań. Konsekwencją regulaminową może być wpisanie uwagi, obniżenie oceny z zachowania, przeniesienie do innej klasy.

Szkoła promuje nie tylko osiągnięcie bardzo dobrych wyników w nauce i w sporcie, wygrywanie konkursów i olimpiad, ale też zachowania prospołeczne, związane z relacjami oraz z przestrzeganiem norm i wartości życia grupowego, takich jak wspieranie, pomaganie, współdziałanie. Dzieci, które przejawiają takie zachowania powinny być szanowane i nagradzane. Tytułem do wypłaty nagrody może być:

- Życzliwość i serdeczność,
- Kulturalne zachowanie,
- Wrażliwość na problemy kolegów i koleżanek,
- Pomoc innym w nauce,
- Sumienność i systematyczność,
- Wysiłek włożony w pracę,
- Pozytywna zmiana w jakimś zakresie.